LESBRIEF · GROEP 7 EN 8 · 10 TOT 12 JAAR

Verbonden en verdwaald

Hoe je met een oeroud brein de weg vindt in een nieuwe wereld

Math Reintjens · Versie 1 · oktober 2026

Over deze lesbrief

Verbonden en verdwaald laat kinderen zien dat wat zij met schermen meemaken, oude en heel menselijke oorzaken heeft. Het boek wil niet bang maken en niets verbieden. Het wil kinderen helpen begrijpen waarom iets moeilijk is, zodat ze zelf kunnen kiezen, het liefst samen met de anderen.

Elk hoofdstuk volgt dezelfde weg. Het begint bij iets wat een kind uit het eigen leven kent. Daarna reist het terug in de tijd, naar een echt voorval uit de geschiedenis (in hoofdstuk 5 en 10 naar een oud verhaal met een les erin). Het legt uit waarom mensen toen hetzelfde voelden als nu, en het eindigt met een vraag.

> *De wereld is heel anders geworden. Maar mensen zijn nog steeds hetzelfde.*

Zo gebruikt u de lesbrief

Elk hoofdstuk is een les van ongeveer een half uur:

- **Voorlezen**, acht tot dertien minuten. De voorleestijd staat bij elk hoofdstuk. Hoofdstuk 2 en 4 zijn langer: lees die eventueel in twee delen; de sterretjes (⁂) zijn natuurlijke pauzes.
- **Twee gespreksvragen**, of drie. Er is geen goed of fout antwoord: het gaat erom dat kinderen hardop leren nadenken over wat ze elke dag doen.
- **Eén werkvorm**, in de klas of als kleine opdracht voor thuis.

De hoofdstukken staan los van elkaar; u kunt ze in elke volgorde gebruiken. Hoofdstuk 1 is een goede start en het slot, *Terug in de grot*, een goede afsluiting.

Een paar tips

- Niemand hoeft iets over zichzelf te vertellen. Stel vragen over ‘een kind’ of ‘iemand’, laat kinderen eerst in tweetallen praten, en iedereen mag altijd passen.
- Niet elk kind heeft een eigen telefoon. Laat werkvormen met een telefoon ook gaan over een tablet, een spelcomputer of de tv, of over wat kinderen bij anderen zien.
- Werkvormen die thuis plaatsvinden, zoals een avond zonder telefoon in de slaapkamer, zijn vrijwillig; kondig ze vooraf aan bij de ouders. Werkvormen die een week doorlopen (hoofdstuk 3, 8 en 11) bespreekt u na een week kort na.

De twaalf hoofdstukken in één oogopslag

	HOOFDSTUK	NU	TOEN	VOORLEZEN
1	**De hand in de grot**	Een tegel met een kinderhandje op de zolder	Handen op grotwanden, ruim veertigduizend jaar oud	8 min
2	**De nacht met twee slapen**	’s Nachts met de telefoon onder het dekbed	Vóór het elektrisch licht: twee keer slapen, met een wakker uur	13 min
3	**De man met de stok**	De telefoon als wekker, en meteen de hele wereld in bed	De wakkerklopper in Engelse fabrieksteden	10 min
4	**De krant van één cent**	Een spel dat ‘gratis’ is	Een krant van één cent in New York, 1833	12 min
5	**Het labyrint**	Vijf minuutjes filmpjes die een uur worden	De Griekse sage van Theseus en de draad van Ariadne	11 min
6	**De onderzoeker en zijn voer**	Steeds opnieuw kijken hoeveel hartjes je tekening heeft	Een onderzoeker, zijn ratten en duiven, en het voer dat niet altijd kwam	10 min
7	**De scherven van Athene**	Een foto van een middag waar jij niet bij was	Namen op potscherven in het oude Athene	11 min
8	**Het hek om het schoolplein**	De klasapp die ’s avonds gewoon doorgaat	De leerplicht van 1901 en het hek om het schoolplein	10 min
9	**De piloten**	Een filter dat je ‘mooier’ maakt	Ruim vierduizend piloten, en niet één gemiddeld	10 min
10	**De koning en het schrift**	Een chatbot die je werkstuk schrijft	Koning Thamus en de uitvinding van het schrift	8 min
11	**De stenen aan de kust**	Bij opa en oma valt de stroom uit	Waarschuwingsstenen langs de kust van Japan	9 min
12	**Samen stoppen**	Een logeerpartij waarop iedereen op zijn telefoon zit	Twaalf mensen in Londen, 1787, en een suikerpot die dichtbleef	9 min
	Slot: Terug in de grot	Alle reizen nog één keer op een rij, en terug naar de handen op de wand		5 min

Voorleestijd geschat op ongeveer 130 woorden per minuut.

Aansluiting bij de kerndoelen

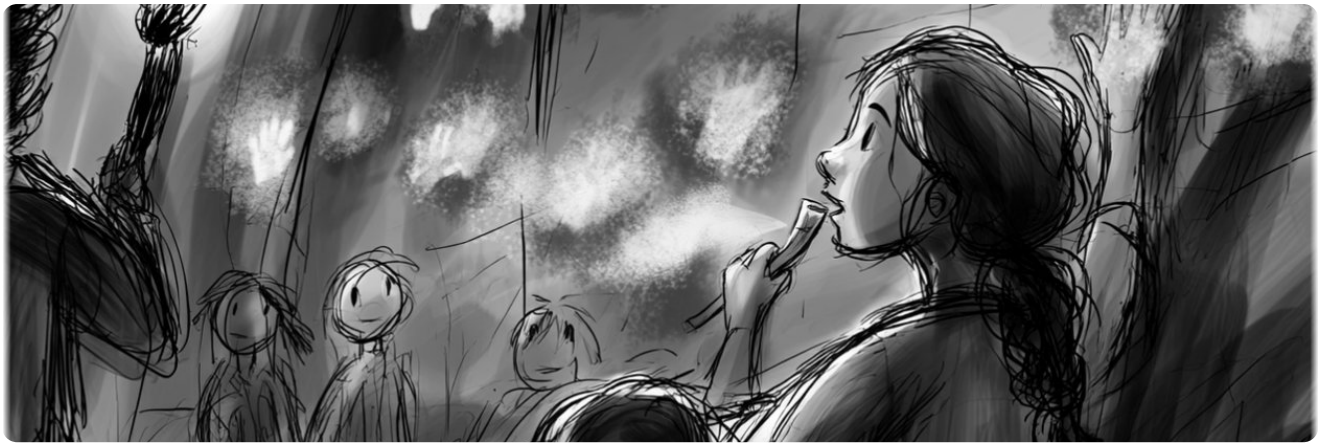
Digitale geletterdheid wordt een eigen leergebied met wettelijke kerndoelen. Die gaan in augustus 2027 in, met een overgangsfase tot augustus 2031. Boek en lesbrief sluiten daarbij aan: kinderen denken na over wat technologie met hen doet, hoe apps hun geld verdienen en hoe je controleert of informatie klopt. Door de echte voorvallen is het ook bruikbaar bij geschiedenis en burgerschap.

Bijlage: onderzoekskaartjes

Bij elk hoofdstuk hoort een onderzoekskaartje op A5. Daarmee zoeken kinderen zelf meer uit over de geschiedenis uit het verhaal, en vergelijken ze die met nu:

- **Toen:** hoe ging het vroeger?
- **Nu:** hoe gaat het vandaag?
- **Vergelijk:** wat is er beter geworden, wat zijn we kwijtgeraakt, en wat vind jij?

Het kaartje is een begin voor een werkstuk, een spreekbeurt of een gesprek in de klas. In de bovenbouw kunnen de kaartjes samen een tijdlijn worden, van toen naar nu. Het opzoeken is zelf ook een les in digitale geletterdheid: elk kaartje vraagt kinderen te controleren waar hun informatie vandaan komt.

1. De hand in de grot

VOORLEZEN CA. 8 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Op de zolder van opa en oma vind je een tegel met de afdruk van een klein handje. Het hoofdstuk reist terug naar de handen die mensen ruim veertigduizend jaar geleden op grotwanden achterlieten, waarschijnlijk vaak door vrouwen. Ook toen al zorgden mensen voor elkaar. De vraag: welk spoor laat jij achter?

GESPREKSVRAGEN

- Wat bewaren wij in onze familie van vroeger, en waarom?
- Wat zou je willen dat iemand over dertig jaar van jou terugvindt?

WERKVORM

Ieder kind maakt een handafdruk op papier en schrijft erbij wat het wil achterlaten; de afdrukken komen samen op één muur van het lokaal.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Welke hand laat jij vandaag achter?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De handen op de grotwanden zijn zogeheten handnegatieven, onder meer te vinden in de grotten van Chauvet en Gargas in Frankrijk, in Spanje, op het Indonesische eiland Sulawesi en in de Cueva de las Manos in Argentinië, waar vrijwel alle handen linkerhanden zijn. De oudste zijn meer dan veertigduizend jaar oud; die in Argentinië ongeveer negenduizend. Dat veel handen van vrouwen zijn, volgt uit onderzoek van de Amerikaanse archeoloog Dean Snow (American Antiquity, 2013): hij mat de vingerverhoudingen van 32 handen in acht grotten in Frankrijk en Spanje en schatte dat er 24 van vrouwen waren. Die uitkomst is niet onomstreden, vandaar ‘waarschijnlijk’. Het skelet van een zwaargewonde man die nog jaren is verzorgd, is onder meer gevonden in de grot van Shanidar in Irak. Het is een neanderthaler, een naaste verwant van onze eigen soort: voor elkaar zorgen is dus heel oud.

2. De nacht met twee slapen

VOORLEZEN CA. 13 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Midden in de nacht brandt er één klein licht onder het dekbed: een telefoon. Vroeger, voordat er elektrisch licht was, sliepen mensen hun nacht in twee stukken. Daartussen lag een wakker uur dat helemaal van henzelf was. Wat doet licht met onze nacht?

GESPREKSVRAGEN

- Hoe merk je aan jezelf dat het scherm ’s avonds je slaap beïnvloedt?
- Wat zou je doen met een uur midden in de nacht, zonder scherm?

WERKVORM

Eén avond de telefoon of tablet buiten de slaapkamer, voor wie dat kan; de volgende dag in twee zinnen opschrijven wat er anders was. Vooraf aankondigen bij de ouders.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat zou jij met zo’n uur doen?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De eerste en de tweede slaap zijn beschreven door de Amerikaanse historicus A. Roger Ekirch in At Day’s Close (2005). De proef met veertien uur donker per nacht is van de Amerikaanse onderzoeker Thomas Wehr (1992).

3. De man met de stok

VOORLEZEN CA. 10 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

De telefoon maakt je wakker en brengt meteen de groepsapp, filmpjes en meldingen mee je bed in. Honderdvijftig jaar geleden tikte in Engelse fabrieksteden een wakkerklopper met een lange stok tegen het raam. Daarna liep hij door, en het eerste kwartier van de dag was van jou.

GESPREKSVRAGEN

- Wat is het eerste wat jij 's ochtends ziet?
- En wat zou je willen dat het was?
- Wie of wat bepaalt hoe laat jouw dag begint?

WERKVORM

Een week lang 's ochtends turven hoeveel minuten er zitten tussen wakker worden en het eerste scherm. Niet om te winnen, maar om te zien.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Van wie zijn de eerste minuten van jouw ochtend?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De wakkerkloppers (knocker-uppers) bestonden in Engeland en Ierland vanaf de industriële revolutie, begin negentiende eeuw, tot in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw; in sommige fabrieksteden in Noord-Engeland zelfs tot in de jaren vijftig. Zij wekten fabrieks- en havenarbeiders voor een paar pence per week, met een lange stok tegen het slaapkamerraam. Het waren meestal mannen, maar er waren ook vrouwen; de bekendste is Mary Smith uit Oost-Londen, die met een blaaspijp en gedroogde erwten werkte en van wie foto's uit de jaren dertig bewaard zijn. Het raadsel "wie maakt de wakkerklopper wakker" was destijds een bekend grapje; het boek geeft het gangbare antwoord: veel wakkerkloppers sliepen overdag. Mechanische wekkers werden vanaf ongeveer 1880 in massa gemaakt en daardoor betaalbaar; rond 1920 had bijna elk huishouden er een. De zin "voor het eerst in de geschiedenis van de mens had de ochtend een baas" is een bewuste toespitsing: ook kloosters en boerderijen kenden vaste tijden, maar de fabriek was de eerste die duizenden mensen op de minuut liet beginnen, op straffe van loon.

4. De krant van één cent

VOORLEZEN CA. 12 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Het spel is gratis, maar onderweg zie je steeds reclame. In 1833 kostte een krant in New York maar één cent. Dat kon, omdat niet de lezers betaalden maar de adverteerders: de lezers waren eigenlijk zelf het product. Wie betaalt er als iets gratis is?

GESPREKSVRAGEN

- Welke gratis spellen of apps gebruik je, en wie verdient daar eigenlijk aan?
- Welke reclame zie je het vaakst?

WERKVORM

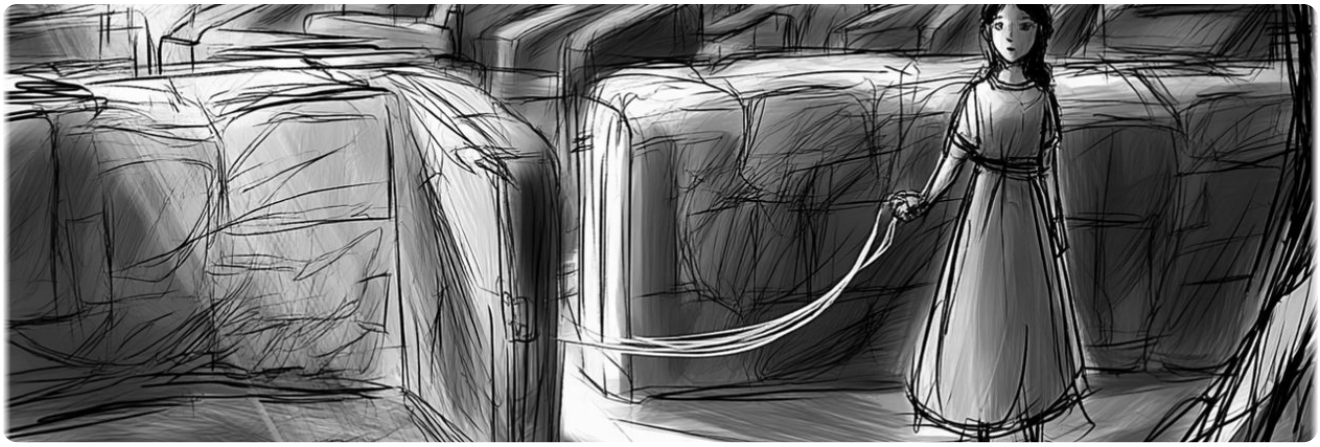
Thuis een kwartier tellen hoe vaak er reclame voorbijkomt in een gratis spel of app, of op tv. Wie dat niet heeft, telt de advertenties in een huis-aan-huisblad. In de klas worden de getallen vergeleken: wie betaalt er?

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat ga jij doen met je aandacht?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De krant is The Sun, in 1833 in New York opgericht door Benjamin Day. Het verzonnen verhaal over leven op de maan, de ‘Great Moon Hoax’, verscheen in 1835; de bevers die rechtop liepen en vuur konden maken, stonden er echt in.

5. Het labyrint

VOORLEZEN CA. 11 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Je wilde maar even kijken, en ineens is het een uur later. De Griekse sage van het labyrint vertelt hoe Theseus de weg terug vond dankzij een draad die Ariadne bij de ingang vasthield. Dit is het enige hoofdstuk zonder echt voorval; dat zegt het boek ook zelf.

GESPREKSVRAGEN

- Wanneer vergeet jij de tijd op een scherm?
- Wat of wie is jouw draad?

WERKVORM

Ieder kind kiest vooraf zijn draad voor één middag (een wekker, een afspraak, een mens) en vertelt de volgende dag of de draad hield.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wie houdt jouw draad vast?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De sage van koning Minos, de bouwmeester Daedalus, de held Theseus en Ariadne, de dochter van de koning, staat onder meer in het achtste boek van de Metamorfosen van de Romeinse dichter Ovidius. Samen met hoofdstuk 10 is dit een van de twee hoofdstukken zonder echt voorval; beide hoofdstukken zeggen dat zelf ook. Het eindeloos doorlopende scherm werd in 2006 bedacht door de Amerikaanse ontwerper Aza Raskin, die er later spijt van betuigde.

6. De onderzoeker en zijn voer

VOORLEZEN CA. 10 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Je hebt een tekening gepost en kijkt steeds opnieuw hoeveel hartjes erbij zijn gekomen. Een Amerikaanse onderzoeker ontdekte dat dieren juist blijven pikken als het voer niet elke keer komt. Een beloning die je niet kunt voorspellen, houdt je aan het kijken. Maar de tekening was al goed vóór het eerste hartje.

GESPREKSVRAGEN

- Hoe vaak kijk je op een dag of er iets nieuws is?
- Hoe voelt het als er niets nieuws is?

WERKVORM

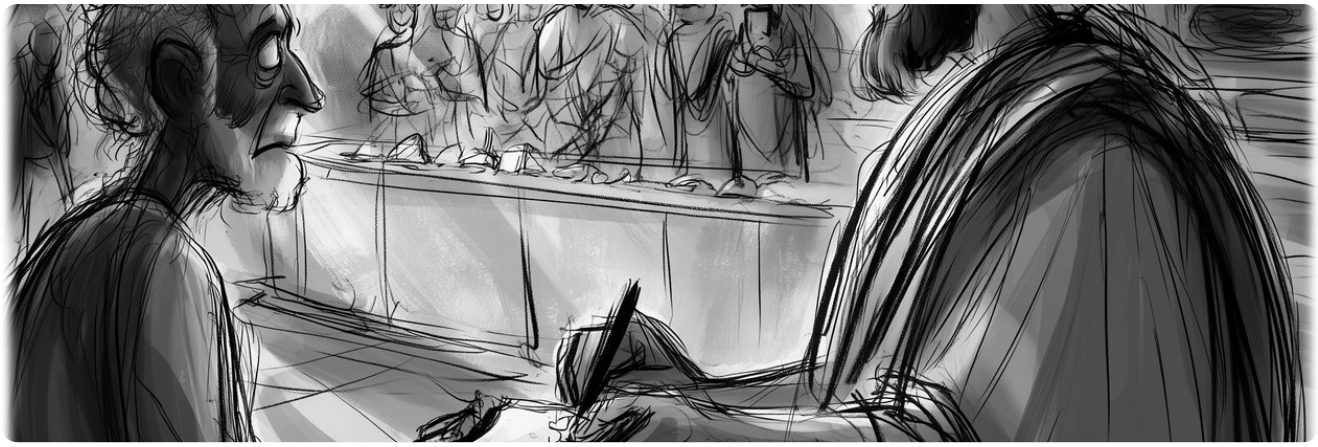
Een dag lang een turfje zetten bij elke keer dat de telefoon, tablet of spelcomputer wordt gepakt om ‘even te kijken’; aan het eind van de dag: hoe vaak was er echt iets nieuws?

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat maak jij, waar je blij van wordt, ook als niemand kijkt?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De onderzoeker is de Amerikaanse psycholoog B.F. Skinner. Hij beschreef zelf hoe hij op een zaterdagmiddag bijna door zijn voer heen was, in ‘A Case History in Scientific Method’ (1956). Het naar beneden vegen om de pagina opnieuw te laden (‘pull-to-refresh’) werd bedacht door Loren Brichter, die later zei dat het verslavend kan werken.

7. De scherven van Athene

VOORLEZEN CA. 11 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Je ziet een foto van vijf klasgenoten op een trampoline, en er blijkt een groepsapp te zijn waar jij niet in zit. In het oude Athene konden mensen iemand uit de stad laten verbannen door zijn naam op een potscherf te krassen. Buitengesloten worden doet al duizenden jaren pijn, en de Atheners zijn er uiteindelijk zelf mee gestopt.

GESPREKSVRAGEN

- Hoe zou het voelen om net buiten de foto te staan?
- Wat kun jij doen als je ziet dat iemand erbuiten staat?

WERKVORM

De klas tekent op papier de trampolinefoto uit het verhaal na, met verzonnen figuren en zonder namen, en tekent er ook een verzonnen figuur bij die er net buiten staat. Gesprek: wat is één klik, of één zin, die iemand erbij haalt? Speelt er in de klas iets rond buitensluiten, overleg dan eerst met de intern begeleider of de anti-pestcoördinator.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Weet jij wie er in jouw klas misschien net buiten de foto staat?

LET OP

Kinderen die over buitensluiten of pesten willen praten, kunnen behalve bij u ook terecht bij de Kindertelefoon: 0800-0432 (gratis).

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De scherven heten ostraka; het gebruik gaf ons het woord ‘ostracisme’. Het verhaal van de boer en de rechtvaardige man, Aristides, staat bij de Griekse schrijver Plutarchus; Aristides werd in 482 voor Christus verbannen en in 480, voor de oorlog tegen de Perzen, teruggeroepen. De bijna tweehonderd vooraf beschreven scherven met de naam van Themistocles werden in de vorige eeuw in Athene opgegraven. Het balspel is het Cyberball-experiment van Kipling D. Williams; het hersenonderzoek erbij is van Naomi Eisenberger en collega’s (2003).

8. Het hek om het schoolplein

VOORLEZEN CA. 10 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Na schooltijd ben je thuis, maar de klas zit nog steeds in je broekzak. Sinds de leerplicht van 1901 zaten alle kinderen de hele dag bij elkaar, en het hek om het schoolplein gaf ze elke middag hun avond terug. Om de groepsapp staat geen hek. Dat moet je nu zelf neerzetten, het liefst samen met de anderen.

GESPREKSVRAGEN

- Wanneer gaat het hek van jullie klas dicht?
- Is er een moment op de dag waarop je zeker weet dat niemand van school je iets kan sturen?
- Zou je willen dat de klasapp ’s avonds stil is, als iedereen dat deed?

WERKVORM

De klas spreekt samen één avonduur af waarop de klasapp stil is, een week lang. Daarna: wat miste je? Wat niet?

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wanneer gaat jouw hek dicht?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De leerplicht werd in Nederland in 1900 bij wet vastgelegd en ging in op 1 januari 1901, voor kinderen van zes tot twaalf jaar; het verbod op fabrieksarbeid voor kinderen onder de twaalf (het Kinderwetje van Van Houten) dateert van 1874. Dat kinderen daarvóór grotendeels tussen volwassenen opgroeiden en meewerkten, is goed gedocumenteerd. De gedachte dat de schoolbel en het hek het oordeel van de klas een begin en een einde gaven, en dat dit einde door de groepsapp is weggevallen terwijl de klas zelf is gebleven, is de kern van hoofdstuk 2.3 van Verbonden en verscheurd; daar staan ook de bronnen over de toegenomen druk bij scholieren (het HBSC-onderzoek). Over scholen waar telefoons overdag in een kastje gaan, gaat hoofdstuk 5.3 van dat boek. De zin “voor het eerst in de geschiedenis van de mens zaten alle kinderen de hele dag bij elkaar” is een toespitsing: ook eerder bestonden scholen, maar nooit voor alle kinderen, de hele dag, jarenlang. Klassen met kinderen van precies dezelfde leeftijd (jaarklassen) werden pas later gewoon, toen scholen groter werden; op dorpsscholen zaten kinderen van verschillende leeftijden vaak nog lang samen in één lokaal.

9. De piloten

VOORLEZEN CA. 10 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Met een filter wordt je huid glad en worden je ogen groter. Rond 1950 mat de Amerikaanse luchtmacht ruim vierduizend piloten op, om een cockpit te maken voor de gemiddelde piloot. Niet één piloot bleek gemiddeld. Toen maakten ze de stoel verstelbaar, in plaats van de piloot de schuld te geven.

GESPREKSVRAGEN

- Met wie vergelijk je jezelf weleens, en hoe voel je je daarna?
- Wat is iets goeds aan iemand in je klas dat niets met uiterlijk te maken heeft?

WERKVORM

Ieder kind trekt een lootje met de naam van een klasgenoot en schrijft iets goeds over hem of haar op, iets wat niets met uiterlijk te maken heeft. De leerkracht leest de briefjes eerst; daarna krijgt ieder kind zijn eigen briefje.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat is iets aan jou wat niemand anders precies zo heeft?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De metingen bij meer dan vierduizend piloten zijn rond 1950 verricht door luitenant Gilbert S. Daniels van de Amerikaanse luchtmacht. Het verhaal is opnieuw verteld door Todd Rose in The End of Average (2016).

10. De koning en het schrift

VOORLEZEN CA. 8 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Een chatbot kan je werkstuk over de Romeinen in een paar seconden schrijven. In een verhaal van de Griekse filosoof Plato was koning Thamus bang dat het schrift het geheugen van mensen zou verzwakken. Taxichauffeurs in Londen laten zien dat je brein groeit van wat je zelf doet.

GESPREKSVRAGEN

- Wanneer gebruik je een chatbot, en wanneer liever niet?
- Hoe controleer je of iets klopt?

WERKVORM

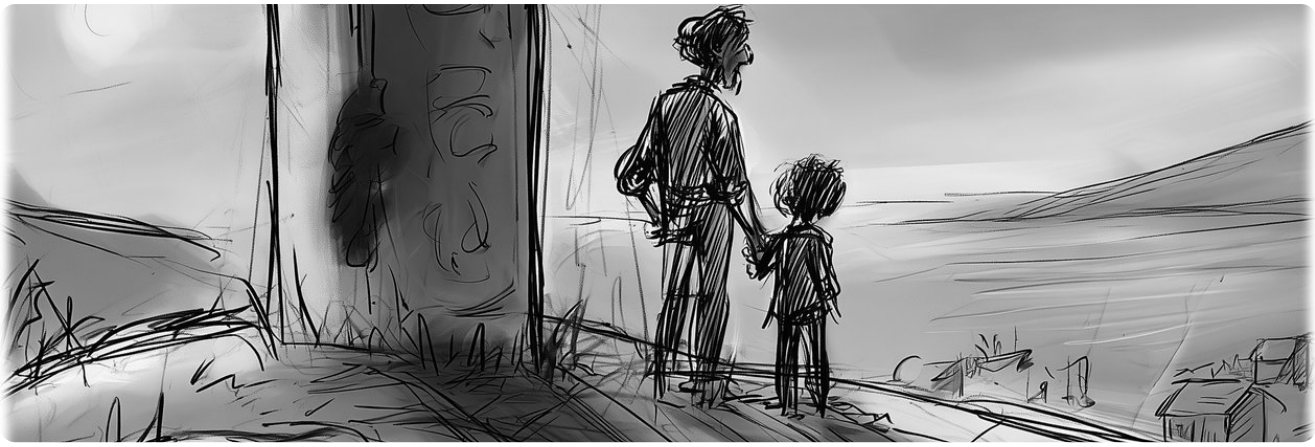
Eerst zelf vijf zinnen schrijven over een onderwerp. Dan stelt de leerkracht dezelfde vraag aan een chatbot op het digibord, met een hulpmiddel dat de school toestaat, en controleert de klas één bewering in een boek. Wat klopte niet?

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat weet jij, helemaal uit je eigen hoofd, zonder het op te zoeken?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

Het verhaal van koning Thamus en de uitvinder van het schrift, de god Theuth, staat in de dialoog Phaedrus van de Griekse filosoof Plato; het is een verzonnen verhaal, waarschijnlijk van Plato zelf. Het onderzoek bij de Londense taxichauffeurs is van de Britse neurowetenschapper Eleanor Maguire en collega's (2000).

11. De stenen aan de kust

VOORLEZEN CA. 9 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Het stormt, de stroom valt uit, en opa en oma weten precies wat ze moeten doen. Langs de kust van Japan staan oude stenen die waarschuwen: bouw niet beneden dit punt. In het dorp Aneyoshi luisterden mensen, en bij de tsunami van 2011 bleven hun huizen droog. Sommige kennis kun je nergens opzoeken.

GESPREKSVRAGEN

- Wat weten jouw opa en oma, of andere ouderen, wat je nergens kunt opzoeken?
- Wat zou jij in een steen beitelen voor kinderen over honderd jaar?

WERKVORM

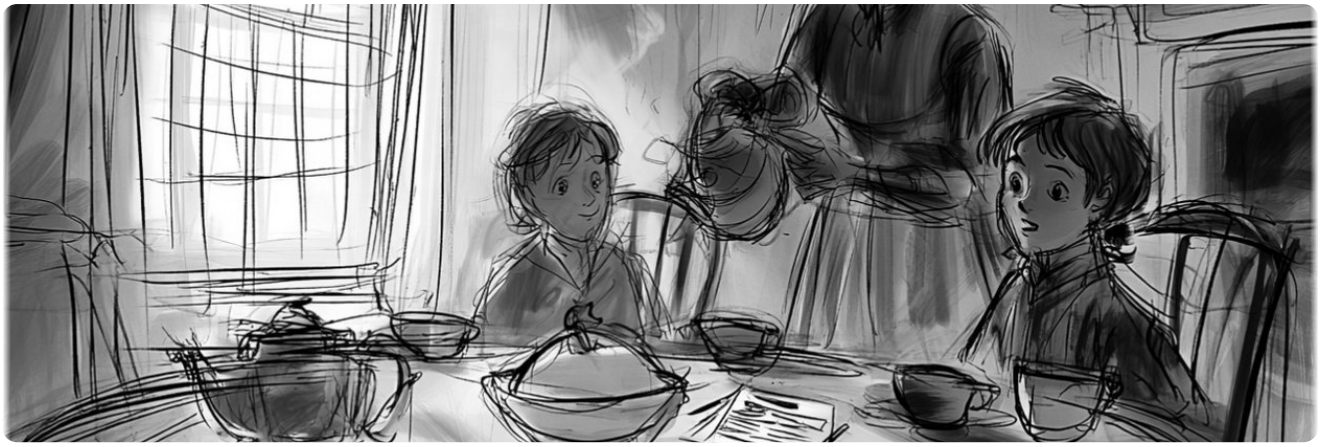
Een gesprek met een grootouder of een andere oudere: drie vragen, drie antwoorden die nergens zijn op te zoeken. De klas maakt er samen een ‘steen’ van, op een groot vel.

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat zou jij in een steen beitelen voor kinderen over honderd jaar?

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

Langs de noordoostkust van Japan staan honderden waarschuwingsstenen voor tsunami’s. De steen op de helling bij het dorp Aneyoshi (elf huishoudens) werd geplaatst na de vloedgolf van 1933; de huizen moesten hoger dan de steen staan. Bij de tsunami van maart 2011 stopte het water ongeveer negentig meter onder die steen. Bij de aardbeving en tsunami van 2011 kwamen 15.901 mensen om het leven, en 2.519 mensen worden nog altijd vermist (stand maart 2026).

12. Samen stoppen

VOORLEZEN CA. 9 MIN · LES CA. 30 MIN

WAAR HET OVER GAAT

Op een logeerpartij zit na een kwartier iedereen op zijn telefoon, terwijl eigenlijk niemand dat wil. In 1787 begonnen twaalf mannen in Londen de strijd tegen de slavenhandel. Daarna lieten honderdduizenden gezinnen de suiker staan. Grote veranderingen beginnen vaak bij een paar mensen die hardop zeggen wat anderen al denken.

GESPREKSVRAGEN

- Is er iets wat bijna iedereen in je klas doet, maar wat eigenlijk bijna niemand wil?
- Wat zouden jullie samen kunnen afspreken?

WERKVORM

Anoniem stemmen op briefjes: ‘Is er iets wat bijna iedereen doet, maar wat bijna niemand wil?’ De uitslag op het bord, en dan: wat spreken we af?

DE VRAAG DIE HET HOOFDSTUK MEEGEEFT

Wat zou jij samen met je vrienden willen veranderen, als jullie het allemaal durfden?

LET OP

Neem eerst de tijd voor de geschiedenis zelf, los van de klas. Voor sommige kinderen is dit hun eigen familiegeschiedenis. Benoem dat de tot slaaf gemaakte mensen niet alleen slachtoffer waren: ze verzetten zich, zoals Olaudah Equiano en, op Curaçao, Tula (1795). In Suriname moesten vrijgemaakte mensen na 1863 nog tien jaar onder staatstoezicht doorwerken, tot 1873. Leg de link met de klas pas daarna, en houd die klein.

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

De twaalf mannen richtten in 1787 in Londen de Society for Effecting the Abolition of the Slave Trade op, met onder anderen Thomas Clarkson en Granville Sharp. De suikerboycot van 1791–1792 werd gesteund door honderdduizenden Britse huishoudens. De Britse slavenhandel werd in 1807 verboden; Nederland schafte de slavernij in 1863 af, wat jaarlijks op 1 juli wordt herdacht met Keti Koti. In Suriname moesten de vrijgemaakte mensen daarna nog tien jaar onder staatstoezicht verplicht doorwerken, tot 1873. Olaudah Equiano beschreef zijn leven in The Interesting Narrative (1789). Het onderzoek met de onbegrijpelijke tekst is van Dale Miller en Cathy McFarland (1987) en is gedaan met studenten; zij dachten vrijwel allemaal dat de anderen de tekst beter begrepen dan zijzelf; psychologen noemen het verschijnsel pluralistische onwetendheid. Het bekendere onderzoek van Deborah Prentice en Dale Miller (1993), over drinken op de universiteit, laat hetzelfde zien maar past minder bij deze leeftijd.

Slot: Terug in de grot

Het slot brengt alle reizen nog één keer samen: van de nacht met twee slapen tot de theetafel waar de suikerpot dichtbleef. De mensen in het boek hadden geen telefoon, maar wel hetzelfde hoofd als wij, met dezelfde angsten en dezelfde kracht. Het boek eindigt bij de handen in de grot: *nu ben jij aan de beurt*.

AFSLUITENDE LES

- Lees het slot voor (ongeveer vijf minuten).
- Pak de handafdrukken van hoofdstuk 1 erbij. Wat zou ieder kind er nu bij schrijven, na alle reizen?
- Gesprek: welke reis is je het meest bijgebleven, en waarom?
- Wie wil, kan ook online een hand achterlaten op de handenwand van *mathreintjens.nl/ikwashier*. Dat gaat zonder naam; u kunt ook samen met de klas één hand namens de groep plaatsen.

Deze lesbrief groeit

Dit is de eerste versie. Ik vul de lesbrief aan met ervaringen uit mijn eigen lessen en met tips van leerkrachten. Hebt u iets geprobeerd wat goed werkte, of juist niet? Laat het me weten via *ikwashier@mathreintjens.nl*. Bij elke nieuwe versie staat hieronder wat er nieuw is.

NIEUW IN DEZE VERSIE

Versie 1, oktober 2026: eerste versie, met twaalf onderzoekskaartjes als bijlage.

Colofon

Lesbrief bij *Verbonden en verdwaald. Hoe je met een oeroud brein de weg vindt in een nieuwe wereld* van Math Reintjens (mathreintjens.nl, 2026). Tekeningen: gemaakt met Midjourney, naar ideeën en aanwijzingen van de auteur. Deze lesbrief en de onderzoekskaartjes zijn gratis en mogen vrij worden gekopieerd en gebruikt in de klas.